

In het hoofdstuk over afwikkeling en na-oorlogse taak der illegaliteit mag een verslag over de LO-LKP-Stichting niet ontbreken. Weinig illegale organisaties hebben zich na de oorlog als de LO en de LKP georganiseerd voor de uitvoering van werkzaamheden in verband staande met het verzet. Het onvermeld laten dezer werkzaamheden zou een leemte in dit boek betekenen. Intussen zal uiteraard de beschrijving van dit werk sober moeten zijn.

Reeds in de bezettingstijd kwam in de LO de gedachte aan organisatie na de bevrijding voor het verrichten van afwikkelingswerk op. Blijkens de „Mededelingen” van 7 Aug. '44 had de Top reeds toen deze zaak in overweging. Als de „Mededelingen” van 8 Sept. daarop terugkomen, blijkt men te doelen op de bonkaartenvoorziening in de overgangstijd en op de registratie van onderduikers en steungevallen. Daartoe zouden dan allerwege plaatselijke LO-bureaux opgericht dienen te worden, waarvan men toen een bestaan van 3 à 4 maanden verwachtte. Uit de volgende „Mededelingen” blijkt echter, dat het Centraal Bureau der LO behalve aan coördinatie van dit werk, ook denkt aan het organiseren van een grote bijeenkomst na de oorlog, aan het te boek stellen van de historie van de LO en de KP's, en aan het verzamelen van gegevens betreffende gevallen vrienden. Verder wordt registratie van medewerkers, van schadegevallen van verzetsmensen en van veraadgevallen beoogd.

Op 4 Oct. wordt medegedeeld, dat de opzet voor het gedenkboek vastere vorm aanneemt en dat reeds enkele schrijvers aangetrokken zijn. Op 23 Oct. wordt nog eens aangedrongen op de voorbereiding van plaatselijke LO-bureaux. De oprichting van het Nederlands Volksherstel (NVH) leidt dan tot het plan, dat de LO-bureaux, behoudende hun zelfstandigheid, in de gebouwen van die dienst ondergebracht zullen worden ter behartiging van de belangen der principiële onderduikers.

De Top begreep wel dat deze werkzaamheden geld zouden kosten en daarom wordt er in de „Mededelingen” een en ander maal aangedrongen, de gebruikelijke inzameling van gelden voor de LO voort te zetten, teneinde de nodige fondsen te kunnen vormen.

In Maart '45 werd een Topvergadering gehouden, waarop als na-oorlogse taak der LO, naast de medewerking aan de Stichting '40-'45 en aan het NVH, vastgesteld werd: de voortzetting van de „Mededelingen” in de vorm van een gedrukt weekblad, zolang de afwikkeling dat vorderde; het doen vervaardigen van een gedenkplaat voor de onderduikadressen; het samenstellen van een gedenkboek, dat een betrouwbare beschrijving van de geschiedenis van LO, LKP en CID zou geven. Dat men in dit besluit ook aan de LKP en de CID dacht, kwam voort uit het feit, dat men met leidende figuren uit die organisaties op dit punt tot overeenstemming gekomen was. Tenslotte stelde men zich voor een gedenk-dag te organiseren.

Dacht men voor die tijd dat het afwikkelingswerk vele maanden zou duren, bij die gelegenheid meende de Top, dat met name de werkzaamheden voor het gedenkboek jaren zouden vorderen.

Direct na de bevrijding besloot ook de Top der LKP tot de oprichting van een Afwikkelingsbureau.

Het Centraal Bureau der LO zowel als het Afwikkelingsbureau der LKP werden, toen de bevrijding een feit was geworden, spoedig overladen met werk. Het was een gelukkige omstandigheid, dat men de werkzaamheden weldra kon coördineren, doordat de bureaux in één gebouw aan de Westermarkt te Amsterdam ondergebracht konden worden.

Aan het afvloeien van onderduikers had het CB niet veel te doen. De plaatselijke LO-bureaux konden dit werk geheel verrichten in het kader van het NVH. Maar vooral de diensten die beide bureaux verlenen moesten aan illegale werkers waren legio in aantal en verscheidenheid. De omschakeling van verzetswerk op de oude of een nieuwe werkkring ging in die verwarde tijd voor velen gepaard met grote moeilijkheden en de introducties zowel als de bemiddeling, die de bureaux konden verschaffen, waren van groot belang. Vele van deze werkzaamheden lagen op het terrein van de Stichting '40-'45, maar de organisatie daarvan was nog niet voltooid, zodat van de zijde van LO en LKP er naar gestreefd werd enerzijds de opbouw van de Stichtingsorganisatie te bevorderen, anderzijds de gevraagde diensten naar vermogen te verlenen. Het afwikkelingsbureau der LKP had in dit verband vooral te doen met Sectie IX van de Binnenlandse Strijdkrachten, de sociale dienst voor BS'ers. Vermelding verdient het feit, dat de LKP-Top er in slaagde één harer mensen geplaatst te krijgen op het Departement van Algemene zaken, teneinde in voorkomende gevallen op effectiever wijze diensten aan KP'ers te kunnen bewijzen. Naast deze bemoeienis met het rechtsherstel van medewerkers, met hulp bij sollicitaties, bij rechtsvervolgning, met het verlenen van introducties, in een enkel geval met hulp bij naturalisatie e.d. — welk werk zich, omdat het niet altijd op het terrein van Stichting '40-'45 lag, nog jaren zij het in afnemende omvang voordeed — speelden de bureaux een rol bij de werkzaamheden voor zuivering en berechting. Zeer vele gevallen zijn daar aanhangig gemaakt, dikwijls nader onderzocht en dan te bevoegder plaatse doorgegeven.

Zo stonden de bureaux, terwijl het verwachte werk voor de afwikkeling van het onderduikerswerk uitbleef, lange tijd voor een onvoorziene en moeilijke taak, die veel beleid, geduld, doorzettingsvermogen en in het bijzonder een grote mate van sociaal- en rechtsbesef vorderde.

Het „Mededelingenblad”, dat na de bevrijding gedrukt verscheen, en de eerste maanden, daar de postverbindingen nog niet werkten, per auto via de provinciale contacten verspreid werd, kon aan die werkzaamheden goede diensten verlenen. Toch begreep men reeds spoedig dat dit niet de enige taak van het blad was. Van meet af werd ook aandacht besteed aan de verzetsgeschiedenis, om daardoor breder bekendheid te geven aan aard en motieven van het verzet en ten einde de geest van saamhorigheid, in het verzet ontwikkeld, ook na de bevrijding te blijven wekken. Verder werden regelmatig gevallen verzetsvrienden herdacht in het blad, waarmee men reeds vooruit liep op het gedenkboek.

Maar daarmee zag het blad in hoofdzaak slechts terug in de tijd. Vooruit zien vorderde het leiding geven aan de afwikkeling van het verzet en vooral aan een zodanige geestelijke omzetting van de verzetsman, dat hij met voorbijzien van de verwarring, het geknoei, de ellenbogenpolitiek, het meten met twee maten en van alles wat een idealist, komend uit het verzet, tot wanhoop zou kunnen brengen, zich met overgave aan zijn persoonlijke taak bij de wederopbouw van het vaderland en van eigen werkkring zou geven. Hoe langer hoe duidelijker kwam de principiële voorlichtingstaak op dit gebied in het centrum van het redactionele werk te staan. Het vraagstuk van de individuele bundeling van de verzetsmensen stond daarbij op de voorgrond. Moest men, zo luidde de vraag, de afwikkelingstaak zoveel mogelijk beperken teneinde de omschakeling naar de normaal functionerende maatschappij te bespoedigen, of diende men alle krachten in te spannen om door middel van een gecoördineerde verzetsbeweging brede invloed uit te oefenen op de gang van zaken in staat en maatschappij, in zoverre die opgebouwd werden uit de situatie in de bezettingstijd? Moest men met protesten, manifesten, zelfstandig ingrijpen en het verwerven van een invloedrijke positie voor de ex-illegaliteit de eensgezinde wil van de verzetsbeweging trachten door te zetten tegen alles wat streefde naar reactie en naar matiging in de beoor-

deling van wat laakbaar geweest was in bezettingstijd? In dat geval was bundeling van de illegale werkers een eerste vereiste. Het feit, dat die eensgezindheid als het op vormgeving na de bevrijding aan kwam, een fictie was, zowel als de overtuiging, dat de illegaliteit minder invloed had en ook zou kunnen krijgen, dan velen verwachtten, noopte reeds tot voorzichtigheid. Maar vooral waren de leiding van LO en LKP, overwegend althans tegen een actieve bundeling, omdat de illegale werker zich daardoor blind zou gaan staren op allerlei niet te verwezenlijken plannen en op den duur een teleurgestelde zou worden, terwijl voor hemzelf en voor ons land juist van het grootste gewicht was, dat hij in een normale werkkring, in het verenigingsleven en in de politieke partijen zich op zijn taak en zijn verantwoordelijkheid zou voorbereiden en bekwamen om daar op den duur van dienst te kunnen zijn in een rol, die in overeenstemming was met zijn karaktervolle houding in bezettingstijd.

Toch lagen de zaken voor de leiding van LO en LKP en voor de redactie der „Mededelingen” vooral aanvankelijk niet zo eenvoudig. Achteraf gezien was het standpunt, dat neigde naar onthouding, naar beperking van afwikkelingswerk, juist, maar in de wirwar van meningen en gebeurtenissen na de bevrijding was meningsverschil in eigen kring niet te voorkomen. Dit te minder omdat de in het najaar van '44 in het zuiden des lands opgerichte Gemeenschap Oud-Illegale Werkers Nederland, die zich sindsdien ook nestelde in het oosten en het noorden van het land, op het standpunt van individuele bundeling stond en vele LO'ers en KP'ers aantrok. Gelukkig heeft men elkaar op den duur steeds beter gevonden, want terwijl bij de ene groep tegen een bundeling in een reünistenorganisatie geen overwegend bezwaar gemaakt werd, won onder de voorstaanders van individuele bundeling de in de „Mededelingen” en later in „De Zwerver” verdedigde opvatting, dat men actieve bundeling tegen moest gaan, hoe langer hoe meer veld.

Voor het gedenkboek, waaraan bij besluit van de Top der LKP op een vergadering vlak na de bevrijding ook deze organisatie ging medewerken, is in '45 niet zoveel geschied. Het Centraal Bureau leefde toen nog in de naïeve verwachting, dat men de herhaalde verzoeken aan medewerkers om inzending van documentatiemateriaal en verslagen wel zou inwilligen, vooral daar men met beloften op dit punt zeer vlot was. Langs die weg is echter praktisch niets bereikt.

Wel ontwierp de inmiddels geïnstalleerde gedenkboekcommissie, waarin schrijvers, historici en terzake kundige verzetsmensen zitting hadden, een voorloper, die onder de titel „Den vijand wederstaan” in '47 uitkwam als een bundeling van 22 verzetsverhalen. De uitgave slaagde uitstekend en beleefde 3 drukken van totaal 33.000 exemplaren. Uit de opbrengst kon ongeveer f 16.000,— aan de Stichting '40-'45 overgemaakt worden. Ruim 1600 exemplaren werden gratis verspreid onder de nagelaten betrekkingen van de gevallen in LO en LKP.

Op een der eerste Top-vergaderingen der LO werd het verzoek tot Frits de Zwerver en pater Lodewijk Bleijs (†) gericht om in het land te gaan spreken over het verzet; liefst tezamen, opdat van de geestelijke eensgezindheid van protestanten en rooms katholieken in het verzet zou blijken. Zij aanvaardden dit verzoek en begonnen een door het bureau georganiseerde tocht door het land, die een geweldig succes werd. Dikwijls spraken zij avond aan avond en steeds voor volle zalen. Collectes voor de Stichting '40-'45, bij die gelegenheden gehouden, brachten belangrijke bedragen op. Nadat Pater Bleijs in Aug. '45 bij een auto-ongeluk om het leven kwam, trad pater Victor met Frits de Zwerver op. Ook andere combinaties namen aan dit werk deel. Op 6 Maart '46 werd de tocht besloten met een spreekbeurt in Kampen.

De leidingen van LO en LKP hadden met deze en dergelijke zaken veel werk. De dagelijkse besturen vergaderden in het begin metterdaad dagelijks, de landelijke Toppen eens per

week, sinds Juli '45 eens in de veertien dagen en al spoedig daarna eens in de maand. Tweemaal, nl. in Aug. en in Oct. '45, kwam de LO-Top met alle districtsleiders samen, de eerste maal met name voor een brede gedachtenwisseling met de directeur van de Stichting '40-'45.

Vanzelfsprekend hadden de LKP en de LO vooral via de bureaux voortdurend contact met elkaar, maar op 23 November '45 kwamen de Toppen in gecombineerde vergadering bijeen. De werkzaamheden bleken zo nauw samen te hangen, dat tot een fusie kon worden overgegaan. Men besloot tot de oprichting van de LO-LKP-Stichting, die op 28 Nov. '45 een feit werd.

De reden van die oprichting was vooral gelegen in een probleem, dat tot nu toe nog niet ter sprake kwam: De afwikkeling der financiën. Hoewel men in bezettingstijd reeds vermoedde, dat daar een en ander aan vast zou zitten, heeft toch niemand toen verwacht, dat deze afwikkeling zo grote omvang aan zou nemen, als in '45 werkelijkheid werd. Uit de werkwijze van de LO volgde, dat iedere afdeling een plaatselijke kas had. Het totaal dier kassen zal bij de bevrijding — ruw geschat — enkele millioenen hebben bedragen. Niet zelden was de band met de Stichting '40-'45 zo nauw, dat men de LO-kas rechtstreeks overdroeg. In Friesland, waar de illegale organisaties in de bezettingstijd reeds nauw samen werkten, gingen de kassen geheel over naar de beide Friese Stichtingen, die aldaar hetzelfde werk verrichtten als de Stichting '40-'45 elders in het land. Enkele afdelingen voelden zich verplicht de gelden zo snel mogelijk over te maken naar het Centraal Bureau der LO. De meeste afdelingen waren daar echter trager mee en ongetwijfeld zullen de verantwoordelijke personen in overweging genomen hebben dat zij voor allerlei onvoorziene vraagstukken met financiële aspecten geplaatst zouden kunnen worden. Men vergete niet, dat deze afdelingen zich verantwoordelijk voelden voor de gelden en dat zij de mogelijkheid open wilden houden om onder eigen verantwoordelijkheid in geval van nood onder medewerkers bij te springen; verder dachten zij aan op te richten monumenten, aan de kosten die de bundeling van het verzet met zich mee zouden brengen e.d.

Daar stond echter tegenover, dat een zo verspreide verantwoordelijkheid over in 't totaal zeer aanzienlijke bedragen op den duur bezwaren op zou leveren. Hier en daar zou men de gelden op minder juiste wijze kunnen besteden. Bovendien was de LO-Top van mening, dat zij uiteindelijk in het organisatorisch verband de verantwoordelijkheid voor de financiën droeg. Het restant der gelden kon niet willekeurig aangewend worden. En het lag voor de hand, dat men, na de door de Top ontworpen taken behartigd te hebben, het saldo een bestemming gaf (nl. de Stichting '40-'45), die buiten LO-verband nog zoveel mogelijk in overeenstemming was met de bedoeling der schenkers.

De blokkeringsmaatregelen van 26 September '45 bevorderen de financiële afwikkeling in belangrijke mate. Immers werden daardoor ook de plaatselijke kassen geblokkeerd. De Minister van Financiën verleende de Top der LO volledige medewerking bij de afwikkeling der financiën, o.a. door het geven van een algemene deblokkeringsvergunning voor LO-gelden; men was er mee ingenomen, dat de LO deze moeilijke materie zelf ter hand nam. De penningmeester der LO kon dus de plaatselijke kassen na overdracht op de centrale rekening deblokken en tegen overlegging van stukken en begrotingen de afrekening met de plaatselijke afdelingen voltooien. Verder verschaftte het contact met het departement de nodige introducties en volmachten, o.a. bij belastingsautoriteiten, waardoor de afwikkeling doeltreffender kon geschieden.

Over het algemeen is dit werk zeer bevredigend verlopen, zij 't dat een enkele plaatselijke afdeling zelfstandig een deblokking wist te verkrijgen. Helaas is achteraf gebleken, dat — gelukkig slechts bij uitzondering — van de aldus vrij verkregen gelden misbruik is gemaakt. In 't algemeen kan men echter vaststellen, dat door goede samenwerking ook

met plaatselijke afdelingen, de afwikkeling zeer bevredigend is verlopen.

Voor een betere gang van zaken, zowel voor de gestelde afwikkelingstaken als voor de financiële afdeling, was het gewenst, dat de oude LO-organisatie in een formeel juistere vorm werd gegoten. Door het oprichten van een Stichting werd o.m. rechtspersoonlijkheid verkregen. Zodoende werd de LO-LKP-Stichting opgericht.

Dat de LKP in die Stichting betrokken werd lag voor de hand. Weliswaar beschikte de LKP over weinig gelden en bleven de organisaties in die zin gescheiden, dat de afwikkeling van de verplichtingen der KP's ontstaan door hun verzetswerk, niet kon geschieden met behulp van de LO-kassen. De organisaties waren immers steeds zelfstandig ten opzichte van elkaar. De afwikkeling dezer verplichtingen geschiedde via het Nationaal Steunfonds, waarbij de LO-LKP-Stichting uiteraard van advies diende. Het NSF kreeg nl. na de bevrijding van de Minister van Financiën opdracht tot financiële afwikkeling der verzetsorganisaties, uitgezonderd — zoals bleek — de LO. Zowel de LKP als de LO hebben in dit moeilijke werk een uitstekende medewerking ondervonden van het NSF.

Fusie van LO en LKP was echter ook om andere redenen zeer gewenst. De bureaux dezer organisaties vloeiden langzamerhand ineen en de afwikkelingswerkzaamheden zowel als de concrete plannen konden volkomen gecoördineerd worden. De oprichting van een Stichting voor het beheer der gelden en voor de financiering der opgedragen taken, welke in de statuten werden vastgelegd, behoorde dus de LKP in te sluiten.

Het Bestuur der LO-LKP-Stichting werd samengesteld uit de voormalige provinciale en interprovinciale leiders der LO en LKP en uit overige leidende figuren van deze organisaties en haar nevenorganisaties. Bovendien werd een dertigtal leden gecoöpteerd; dit betrof de leidende figuren uit de oprichtingstijd die in gevangenschap geraakt waren en de concentratiekampen overleefd hadden. Het Bestuur bestond zodoende uit 77 leden; erevoorzitter werd Frits de Zwerver. Een Dagelijks Bestuur van 8 en later van 6 leden had de supervisie op de werkzaamheden van het Centraal Bureau. Vermeld zij nog, dat een der Bestuursleden, J. A. Meeuwis, overleden is, terwijl een viertal anderen emigreerden. Eind '45 waren aan het bureau der Stichting 26 personen verbonden.

In Februari '46 werd een van het Stichtingsbestuur onafhankelijke financiële commissie opgericht, bestaande uit de heren Mr J. H. B. Kernkamp, H. Nelissen en K. Rote Pzn. Deze commissie stelde jaarlijks mede aan de hand van een accountants-onderzoek een rapport op over het financieel beheer. Op grond van dit rapport beoordeelde het Algemeen Bestuur de financiële gang van zaken.

De werkzaamheden voor het gedenkboek werden in '46 op een andere leest geschoeid. Men stelde een plan op voor het systematisch onderzoek van de geschiedenis en men liet de werkzaamheden uitvoeren door een aantal onderzoekers, waarvan er 2 à 3 per provincie aangesteld werden. Dit plan bracht een grote uitbreiding van het personeel mede, dat echter einde '46 weer daalde. Op deze wijze werd in ieder geval een documentatie verkregen, die het schrijven van het gedenkboek mogelijk maakte en die op zichzelf ook historische waarde had. Begin '47 was het materiaal in hoofdzaak verzameld en konden de schrijvers met hun arbeid beginnen. Het zal overigens duidelijk zijn, dat het een tijdrovend en ook minitueus werk was het materiaal systematisch te ordenen.

Het behoeft geen betoog, dat het optreden van vele landelijke vertegenwoordigers een band met de plaatselijke afdelingen vormde, die ook van groot belang was voor de financiële afwikkeling.

Het Mededelingenblad kwam vanaf 1 Januari '46 onder de naam: „De Zwerver” uit. Er waren toen ruim 10.000 abonneés, welk aantal door de activiteit van het Bureau in de zomer '46 gestegen was tot 19.500. Daarna keerde het getij, wat gelet op de strekking van het blad te verstaan is. Eind '47 waren er nog 15.000 abonneés. In die tijd is een fusie

tot stand gekomen met „De Vrije Stem”, het orgaan van de Gemeenschap Oud-Illegale Werkers Nederland. Voor het nieuwe blad, dat eveneens „De Zwerver” heette, werd een commissie van toezicht op de redactie ingesteld. Door deze fusie steeg het aantal abonné's met 3500. Zoals te verwachten was daalde het abonentental in weerwil van verschillende acties voor het winnen van abonné's, sindsdien gestadig en brak tenslotte de tijd aan, die van meetaf was voorzien, dat liquidatie overwogen diende te moeten worden. Een wijziging van de strekking van het blad kwam, gelet op de oorspronkelijke bedoeling ervan en in het kader van de LO-LKP-Stichting, niet in aanmerking. Nadat sinds voorjaar '49 het blad eens in de veertien dagen verscheen, werd het eind '49 opgeheven. Op dat moment waren er nog 12.000 abonné's. Behalve de eerste jaren, toen gemis aan ervaring op dit terrein zich gelden liet, sloot de rekening van het blad in '48 en '49 met een behoorlijk batig saldo. De redactie heeft tweemaal een Demobilisatienummer uitgegeven, elk in een oplage van 20.000 stuks. Deze exemplaren werden gratis verspreid in Indonesië en Nederland onder de repatriërende militairen, die in dit blad o.a. een keur van advertenties betreffende werkgelegenheden aantreffen. Verder werden gedurende enkele jaren wekelijks enige duizenden exemplaren via het Rode Kruis gratis onder de militairen verspreid.

In '46 werd een ander plan uit de bezettingstijd tot uitvoer gebracht. Op 27 Juni belegde de LO-LKP-Stichting te Zeist een zeer geslaagde landdag, waarop de gevallen uit de LO en LKP herdacht werden. De bijeenkomst werd gehouden in het Zeisterbos en bijgewoond door omstreeks 6000 mensen, die uit alle streken van het land met bussen e.d. opgekomen waren. Uit de redevoeringen van de diverse sprekers bleek, hoe zeer nog altijd de meningen uiteenliepen over de vraag, wat alsnog door de verzetsmensen gedaan kon en moest worden met betrekking tot het rechtsherstel van oud-illegale werkers en met betrekking tot zuivering en berechting. Aan de vooravond van deze landdag werd vanwege de leiding van LO en LKP een Algemeen Appèl tot overheid en volk gericht, dat handelde over genoemde punten, bezorgheid over de gang van zaken uitdrukte en opwekte tot medewerking aan een rechtvaardige gang van zaken ten deze en aan het weren van corruptie, omkoperij, het meten met twee maten e.d.

Verder werd in '46 de grondslag gelegd voor een verzetsfilm. Van meet af heeft het Bestuur bij dit werk kunnen steunen op de belangrijke adviezen van de filmcriticus A. van Domburg. In Februari '46 werd besloten een tweetal schrijvers, Rogier van Aerde en Anne de Vries, opdracht te geven tot het schrijven van een scenario voor een verzetsfilm handelend over het verzet in LO en LKP. Het zou een speelfilm moeten zijn, die onder ons volk bekendheid zou geven aan de praktijk van het verzet, maar vooral ook aan de verzetsmotieven. In Juni '46 was deze opdracht uitgevoerd. De eerste pogingen voor het vervaardigen van een draaiboek door een filmgroep konden de goedkeuring van de opdrachtgevers niet wegdragen. Toen in September '47 de regisseur Max de Haas in ons land terugkeerde, trad men met hem in onderhandeling. Op grond van zijn voorstellen kon hem eind '47 de opdracht verstrekt worden tot het schrijven van een draaiboek en in April '48 volgde daarop de definitieve opdracht tot het vervaardigen van de film.

Intussen was het Bestuur met het oog op de kosten en op grond van het nationaal belang van deze onderneming in contact getreden met de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, die zich zeer over deze plannen verheugde en in beginsel een subsidie toezegde. Helaas kon deze toezegging in beginsel na de kabinetswisseling niet gestand gedaan worden.

Voorjaar '49 was de regisseur, die voor de binnenopname in de Zuiderkerk in Amsterdam gefilmd had, gereed gekomen. De filmcommissie voor het Holland Festival, te houden in Juni '49, liet haar keuze op deze verzetsfilm vallen, zodat „L.O.-L.K.P.” de onderscheiding tebeurt viel de première te beleven op dit festival. De beoordeling van de pers was over-

wegend gunstig. Sindsdien is de film in Nederland in roulatie gekomen en heeft zij zowel wat plaatsing door de bioscopen als wat het bioscoopbezoek betreft op bevredigende wijze gecirculeerd. Aangenomen mag worden, dat de film in belangrijke mate bijgedragen heeft tot de instructie van het volk over de verzetsmotieven en over de geschiedenis van het verzet in LO en LKP.

Intussen had de arbeid aan de omvangrijkste taak van het bureau, het gedenkboek, gestadig voortgang gehad. Het moet gezegd worden, dat daarbij de verwachtingen betreffende de duur der werkzaamheden optimistischer bleken te zijn dan de practijk uitwees. Allerlei omstandigheden maakten dat echter wel begrijpelijk. Zo speelde een rol, dat de medewerkers dit bijzondere werk eerst op den duur in voldoende mate onder de knie kregen. Gelukkig heeft dit er niet toe geleid, dat in opzet en uitvoering principiële fouten optraden, maar wel was in allerlei opzicht correctie en aanvulling voortdurend gewenst, en vooral bleek een nauwkeurige, goed gecontroleerde en door de verschillende betrokkenen geverifieerde documentatie van de verzetsfeiten veel meer tijd en moeite te vorderen dan men verwachtte. Daar komt bij dat men over het algemeen bij het verzamelen van het materiaal niet die hulp kreeg van de voormalige medewerkers, die men meende te mogen verwachten. En tenslotte bleken vele schrijvers zich niet aan de beloofde afleveringstijd te kunnen houden. Enkelen trokken zich na verloop van tijd zelfs geheel terug. Medio '49 was 80 procent van de stof door de schrijvers ingediend. Het uitblijven van een enkel belangrijk stuk leidde er toe dat eerst medio '50 met goed vertrouwen op een ononderbroken aanvoer, de opdracht om met het drukken aan te vangen gegeven kon worden.

Vooraf van de voortgang van dit werk liep het verloop van het personeel af. Eind '47 was de bezetting van het Centraal Bureau teruggelopen tot 20, eind '48 tot 16 personen, waarvan 6 voor „De Zwerver” en 6 voor het gedenkboek. Door het opheffen van „De Zwerver” en de voortgang van het werk voor het gedenkboek was het aantal medewerkers in het najaar van '49 teruggebracht tot 4 personen.

Het spreekt vanzelf dat niet alle werkzaamheden, die door het Bureau verricht werden hier vermeld zijn. Het is bv. ondoenlijk een opsomming te geven van de diensten, die het Bureau op grond van de beschikbare gegevens kon verlenen aan allerlei officiële organen, aan de pers, aan de Stichting '40-'45 e.d., en wat speciale onderwerpen betreft aangaande sollicitatie, emigratie, schade eigen verzet, rechtszaken e.d.

Vermeld dient nog wel te worden, dat het Bureau zorgde voor de verspreiding van LO-plaquettes onder de medewerkers en voor het uitreiken van legitimaties en oorkonden van de LKP. Bij gelegenheid van het 50-jarig regeringsjubileum van H.M. Koningin Wilhelmina bood de LO-LKP-Stichting tezamen met de Gemeenschap Oud-Illegale Werkers Nederland een schilderij „De Troostende”, vervaardigd door Rinze Hamstra, aan. Van dit schilderij werden reproducties vervaardigd die ter beschikking gesteld werden van de medewerkers.

Het is hier de plaats om met dankbaarheid melding te maken van de bij de samenstelling van dit gedenkboek verleende medewerking door de bureaux van de Stichting 1940-1945, de Vereniging Friesland 1940-1945, de Stichting Sneek 1940-1945, het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, de Stichting Trouwfonds, de Stichting Bond van Oud-Stoottroepers, door politie-instanties, in het bijzonder te Almelo en Utrecht, en door gemeentebesturen.